

Fördjupad redovisning

- Demokratisyftet och de grundläggande demokrativillkoren för studieförbundens verksamhet

INNEHÅLL

Inledning och bakgrund	6
Regeringens uppdrag	6
Målet för folkbildningspolitiken och demokratisyftet	7
Kraven på studieförbunden	7
Kort om Folkbildningsrådets arbete	8
Demokratisyftet	9
Inkludering.....	10
Mötesplatser	12
Demokratiska samtal.....	13
Egenmakt och aktivt medborgarskap.....	15
Kraven på studieförbunden	17
Stadgar, organisation och styrning	17
Kvalitet, internkontroll och efterkontroll.....	18
Målgrupper i arbetet.....	19
Godkännande av ledare	19
Utbildning av ledare	20
Utbildning av medarbetare	20
Anmälningsplikt	21
Granskningar.....	21
Fördjupad redovisning per studieförbund	22
Arbetarnas Bildningsförbund.....	22
Studieförbundet Bilda.....	23
Folkuniversitetet.....	23
Ibn Rushd studieförbund.....	24
Kulturens Bildningsverksamhet	25
Medborgarskolan	26
Nykterhetsrörelsens Bildningsverksamhet	26
Sensus studieförbund.....	27

Studieförbundet28

Studieförbundet Vuxenskolan.....29

Avslutning **30**

SAMMANFATTNING

Folkbildningsrådet har fått i uppdrag av regeringen att lämna en fördjupad redovisning av demokratisyftet och de grundläggande demokrativillkor som gäller studieförbunden.

Folkbildningen bidrar på flera sätt till att stärka och utveckla demokratin:

- Under 2022 deltog över 690 000 unika deltagare i studieförbundens verksamhet. Folkbildningen når ut brett i befolkningen, inkluderar många olika grupper och svarar mot många olika kunskapsbehov. Folkbildningen når även grupper som står långt från utbildning och arbetsmarknad.
- Folkbildningen finns nästan överallt i Sverige och folkbildningen fungerar kompensatoriskt. I relation till befolkningsstorleken skapar studieförbund och folkhögskolor flest tillfällen till bildning, utbildning och kultur i de kommuner, framför allt på landsbygderna, där tillgången till formell utbildning är sämre än på andra håll men även i kommuner på pendlingsavstånd till storstäderna. Studieförbunden erbjuder ett rikstäckande nätverk av mötesplatser och bedrev under 2022 verksamhet i samtliga 290 kommuner.
- Studieförbunden erbjuder en infrastruktur för civilsamhället och möjliggör egenmakt och aktivt medborgarskap. Demokratiska samtal och deltagarinflytande kan beskrivas som grunden i folkbildningens pedagogik. Ömsesidig respekt och jämlikhet mellan deltagarna är grundläggande för folkbildningspedagogiken, vilket bidrar till en rymd av åsikts-, yttrande- och tankefrihet. Det påverkar deltagarna i en demokratisk riktning.

Folkbildningsrådet har ställt upp demokrativillkor för statsbidrag till folkbildningen. Studieförbunden ska vara demokratiskt styrda organisationer som förmedlar och förankrar respekt för de mänskliga rättigheterna och för grundläggande demokratiska värderingar. De får varken bedriva eller främja antidemokratisk verksamhet. Demokrativillkoret följs upp genom ett flertal krav.

- Stadgar, organisation och styrning är grundläggande. Godkännande och utbildning av ledare i verksamheten liksom utbildning av förtroendevalda och personal är också centrala krav.
- Genom systematiskt kvalitets- och kontrollarbete säkerställs korrekt användning av statsbidraget samtidigt som verksamheten kvalitetssäkras. Som en del i sitt kvalitetsarbete ska studieförbunden ha ett system för avvikelshantering. Avvikelse anmäls till Folkbildningsrådet som kan besluta om egna utredningsåtgärder.
- Folkbildningsrådet granskar studieförbundens verksamhet på förekommen anledning. Granskningarna har till syfte att utreda misstänkta avvikelser mot villkor eller inom olika riskområden. Folkbildningsrådet har under 2022–2023 initierat två granskningar gällande brister avseende demokrativillkoret. Ärendena är inte avslutade.

I regeringsuppdraget ingår att redovisa de enskilda studieförbundens bidrag till demokratisyftet. Genom att nå olika prioriterade målgrupper och erbjuda en bred verksamhet inom olika ämnen och intressesfärer bidrar studieförbunden var för sig och sammantaget till statens demokratisyfte och andra syften med statsbidraget till folkbildningen. För varje studieförbund redovisas därför verksamhetens karaktär, omfattning och målgrupper. Exempel redovisas på hur studieförbunden var för sig bedriver många särskilda demokratiprojekt. Därtill redovisas per studieförbund eventuella ärenden som berör demokratifrågorna.

I det nya systemet för statsbidrag till studieförbund är frågorna om demokrati aktuella på flera sätt i de bedömningar som ska göras. På så sätt kommer verksamheten att kunna följas upp utifrån demokratiperspektiv.

Inledning och bakgrund

Folkbildningsrådet har fått i uppdrag av regeringen att lämna en fördjupad redovisning av demokratisyftet och de grundläggande demokrativillkoren för studieförbundens verksamhet.

Regeringens uppdrag

Folkbildningsrådet har sedan länge haft regeringens uppdrag att årligen lämna en bedömning av hur de fyra syftena med statsbidraget uppnåtts.

I regeringens riktlinjer till Folkbildningsrådet har det de senaste åren dessutom ingått att en fördjupad bedömning av det inledande demokratisyftet ska redovisas, tillsammans med en analys av folkbildningens arbete med mänskliga rättigheter och samhällets grundläggande värderingar.

I mars 2022 överlämnade Folkbildningsrådet rapporten *Folkbildningens betydelse för demokratin* till regeringen. I mars 2023 överlämnades rapporten *När folkbildningen möter samhällets demokratiska utmaningar*.

För 2023 har regeringen dessutom gett Folkbildningsrådet i uppdrag att lämna en fördjupad redovisning av demokratisyftet och de grundläggande demokrativillkor som gäller studieförbunden för att erhålla statsbidrag som Folkbildningsrådet beslutat om.

Folkbildningsrådets redovisning enligt ovan av arbetet med att säkra att studieförbunden följer gällande föreskrifter och villkor för statsbidragen ska senast den 31 oktober 2023 kompletteras med en fördjupad redovisning såvitt gäller demokratisyftet och de grundläggande demokrativillkoren för att erhålla statsbidrag som rådet beslutat om. Redovisningen i den kompletterande rapporten ska göras per studieförbund och lämnas till Regeringskansliet (Utbildningsdepartementet).¹

¹ Regeringen (2023). Reviderade riktlinjer för budgetåret 2023 avseende Folkbildningsrådet i fråga om användningen av anslagen 14:1 och 14:3 inom utgiftsområde 17 Kultur, medier, trossamfund och fritid.

Målet för folkbildningspolitiken och demokratisyftet

Genom åren har en lång rad propositioner behandlat folkbildningen. I den senaste *Allas kunskap – allas bildning* uppställs ett mål för den statliga folkbildningspolitiken.

Folkbildningen ska ge alla möjlighet att tillsammans med andra öka sin kunskap och bildning för personlig utveckling och delaktighet i samhället.²

Målet får ses som ett förtydligande av statens ambitioner med politiken och att folkbildningens målgrupp är bredare än målgruppen för vuxenutbildningen.

Propositionen fastslår de tidigare syftena med statens stöd till folkbildningen:

1. stödja verksamhet som bidrar till att stärka och utveckla demokratin
2. bidra till att göra det möjligt för en ökad mångfald människor att påverka sin livssituation och skapa engagemang att delta i samhällsutvecklingen
3. bidra till att utjämna utbildningsklyftor och höja bildnings- och utbildningsnivån i samhället
4. bidra till att bredda intresset för och öka delaktigheten i kulturlivet.

I den här redovisningen beskriver Folkbildningsrådet hur studieförbunden arbetar med demokratisyftet.

Kraven på studieförbunden

Förutom det som formuleras i propositionen som ett grundläggande styrdokument från riksdag och regering anger förordning (2015:218) om statsbidrag till folkbildningen ramar. Folkbildningsrådet beslutar därutöver om de villkor som ska gälla för studieförbunden samt fördelning av medel.

I den här redovisningen kommer Folkbildningsrådet att redovisa de villkor som kan kopplas till demokratifrågorna och hur de följs upp.

² Allas kunskap – allas bildning (prop. 2013/14:172) sidan 19

Kort om Folkbildningsrådets arbete

Efterlevnaden av de krav som ställs på studieförbunden undersöks i första hand inom ramen för Folkbildningsrådets uppföljningsverksamhet.

Relevant här är bland annat att studieförbunden kan visa att de lever upp till normen för demokratisk organisering i folkrörelsetraditionen.

Folkbildningsrådet genomför också granskningar för att utreda misstänkta avvikelser från statsbidragsvillkoren.

Folkbildningsrådets arbete med bidragsfördelning och uppföljning sker enligt ett program. Folkbildningsrådet tar årligen (i december) ställning till det som framkommit i det systematiska kvalitetsarbetet, internkontroller, efterkontroller och granskningar inför fördelningen av statsbidrag för det nya verksamhetsåret genom en samlad uppföljningsrapport.

Underlagen för den redovisning som här föreligger är delvis hämtade från den senast fastställda uppföljningsrapporten och delvis från underlag som kommer att ingå i kommande uppföljningsrapport.

Demokratisyftet

Statens syfte med stödet till folkbildningen är att den ska stärka och utveckla demokratin. Även övriga syften med bidraget kan kopplas till demokrati och samhällseffekter som hänger samman med demokrati.

Statens syften med statsbidraget till folkbildningen har alla fyra beröring med demokrati. Förutom det första syftet – att stärka och utveckla demokratin – finns det en tydlig demokratisk dimension i det andra syftet, som handlar om att ge människor möjligheter att påverka sin livssituation och skapa engagemang att delta i samhällsutvecklingen. Här handlar det om att stödja ett aktivt medborgarskap som är en förutsättning för en välfungerande demokrati. Det tredje syftet om att utjämna utbildningsklyftor och höja bildnings- och utbildningsnivån i samhället innehåller en jämlikhetssträvan om att ge livschanser åt så många som möjligt. Demokratiforskningen visar också en väl underbyggd koppling mellan utbildningsnivå och demokratiers stabilitet och utveckling. I bildnings- och utbildningsverksamheterna får deltagarna utveckla kunskap och förmågor att hämta in och värdera information, fakta och forskning samt att i tal och skrift uttrycka sig och delta i demokratiska processer. Det fjärde syftet om att bidra till delaktighet i kulturlivet aktualiserar både kulturens bidrag som sådan till demokratin och det faktum att folkbildningens mycket omfattande kulturverksamhet bedrivs med deltagardemokratiska förtecken. Sammantaget kan man påstå att folkbildningens samhällseffekt på flera sätt är att stärka och utveckla demokratin, inte minst genom den deliberativa samtalspedagogik som utgör grunden för verksamheten, och som bidrar till att demokratiska värderingar och förhållningssätt sprids och förankras brett i befolkningen.³ Nedan beskrivs under några rubriker hur folkbildningen i praktiken arbetar med detta.

³ För resonemang kring de fyra syftena ur demokratisynpunkt, se till exempel Folkbildningsrådet (2014) *Cirkeldeltagare efter 65. Livskvalitet och aktivt medborgarskap*.

Inkludering

Inkludering är en förutsättning för att möten och demokratiska samtal ska äga rum och för att befolkningens samhällsengagemang ska kunna stärkas. Folkbildningen har goda möjligheter att inkludera:

- genom att man når ut till många människor
- genom att man når ut till olika grupper i befolkningen
- genom sin geografiska spridning.

Folkbildningen är i princip tillgänglig för hela landets vuxna befolkning. Under 2022 rapporterade studieförbunden nästan 691 200 unika deltagare med stöd av folkbildningsanslaget: cirka 345 800 deltagare i studiecirklar, cirka 345 300 deltagare i annan folkbildningsverksamhet, samt ytterligare cirka 8 872 000 (grupprapporterade) deltagare i kulturprogram. Det är lägre än de volymer som gällde innan pandemin. Av studieförbundens samtliga cirkeldeltagare 2022 var 25 procent nya för året, medan 75 procent deltagit i en studiecirkel tidigare. Vid sidan av det generella statsbidraget rapporterade studieförbunden ungefär 36 400 deltagare i sina regeringsuppdrag, statliga projektmedel och särskilda folkbildningsinsatser 2022: cirka 8 000 deltagare i vardagssvenska, cirka 12 200 deltagare i svenska från dag ett, cirka 9 600 deltagare i insatser för personer långt ifrån arbetsmarknaden och cirka 6 600 deltagare i svenska för föräldralediga.

En styrka är att folkbildningen når ut brett i befolkningen, inkluderar många olika grupper och svarar mot många olika kunskapsbehov.

- Av studieförbundens deltagare är ungefär 60 procent kvinnor och 40 procent män.
- Alla åldersgrupper finns med, även om åldersfördelningen varierar mellan olika verksamhetsformer.
- Andelen utrikes födda deltagare har ökat under senare år och utgjorde 2022 18 procent i studieförbundens studiecirklar.
- Deltagarnas utbildningsbakgrunder spänner från grundskola till långa eftergymnasiala utbildningar.
- Folkbildningen når även grupper som står långt från utbildning och arbetsmarknad. Svenska från dag ett och vardagssvenska är exempel på verksamheter som skapar ingångar till det svenska samhället.

Många av studieförbundens deltagare i den reguljära verksamheten är nya i Sverige. Folkbildningsrådet genomförde 2016 en utvärdering bland de utrikes födda deltagarna: *Cirkeldeltagare från andra länder*. I rapporten beskrivs en nära koppling mellan föreningslivet och studieförbunden, där föreningarna ofta fungerar som ingångar till cirkeldeltagande. Intervjuerna med deltagarna visar hur föreningsmedlemskap och cirkelstudier ger sammanhållning, trygghet, förståelse och bekräftelse, något som i sin tur ger styrka att möta det omgivande samhället och knyta nya kontakter.

I rapporten *Utvärdering av folkbildningsinsatser för asylsökande och utrikes födda kvinnor (2020)* drar även Statskontoret slutsatsen att insatserna svenska från dag ett och vardagssvenska bidrar till meningsfull sysselsättning under asyltiden, till att deltagarna utvecklar sociala nätverk och får stöd att söka sig vidare till studier och arbete, och möjligen även till ökad genomströmning inom SFI.

Studieförbunden tar flera initiativ för personer långt ifrån arbetsmarknaden. En särskild insats genomfördes under 2022 som hade fokus på utrikes födda kvinnor med drygt 9500 deltagare i 135 kommuner. Av deltagarna var 74 procent utrikes födda kvinnor och 61 procent hade kort utbildningsbakgrund.

Dessutom finns folkbildningen nästan överallt i Sverige, studieförbunden erbjöd under 2022 verksamhet i samtliga 290 kommuner.

Folkbildningen fungerar kompensatoriskt. I relation till befolkningsstorleken skapar studieförbund och folkhögskolor flest tillfällen till bildning, utbildning och kultur i de kommuner, framför allt på landsbygderna, där tillgången till formell utbildning är sämre än på andra håll. I relation till befolkningens storlek var andelen deltagare i studieförbundens studiecirklar störst i landsbygdskommuner och i pendlingskommun nära mindre stad eller tätort där andelen uppgick till fem procent. Av det totala antalet deltagare återfinns däremot drygt två tredjedelar i eller omkring landets större städer och storstäder.

I rapporterna *Cirkeldeltagares vägar till arbetsmarknaden (2019)* och *Folkbildningen och regional kompetensförsörjning (2022)* visar författarna att studieförbund är särskilt väl representerade i kommuner med svaga socioekonomiska förutsättningar. Rapporten *Folkbildning i marginaliserade stadsdelar (2019)* visar dessutom att andelen utrikes födda som deltar i folkbildning är något större i städernas marginaliserade stadsdelar än i övriga stadsdelar. Bland de här deltagarna är också inkomsterna och

andelen som förvärvsarbetar lägre och de har i allmänhet kortare utbildning än deltagare i andra stadsdelar.

Mötesplatser

En av de grundläggande förutsättningarna för att människor ska kunna mötas och samtala är att det finns platser där människors vägar korsas och man kommer samman. Studieförbunden erbjuder ett rikstäckande nätverk av mötesplatser. I rapporten *Folkbildning i marginaliserade stadsdelar* (2019) beskrivs hur folkbildningen skapar mötesplatser som utgör baser för engagemang och lokal demokrati. Olika typer av mötesplatser skapar olika möten. Författarna skiljer mellan slutna offentligheter, där föreningar och nätverk möts och ägnar sig åt lärande och samtal inom gemenskapen, och öppna offentligheter som är mer tillgängliga för en mångfald av deltagare och där det finns fler ytor för främlingar att interagera. I gemensamma lokaler kan till exempel sammanträden arrangeras men också spontana besök äga rum på öppna tillställningar eller caféer.

Rapportförfattarnas slutsats är att båda typerna av offentligheter behövs i en fungerande demokrati – de slutna i och med att de är trygghetskapande och ger utrymme för deltagare och grupper att utveckla gemensam kunskap och identitet, och de öppna för att de i större utsträckning överbryggar avstånd och gränser. Oavsett hur de utformas så fungerar offentligheterna som baser för engagemang och lokal demokrati. Öppna mötesplatser har inte bara betydelse för dem som vistas där, utan även för området där de finns. Här bidrar de till trygghet, stabilitet och sammanhang. Gemensamma mötesplatser bidrar till ett mer levande offentligt liv.

Studieförbundens verksamhet äger rum spritt i samhället och för det mesta i nära kontakt med andra civilsamhällesorganisationer. Studieförbunden har egna lokaler på vissa orter men de flesta erbjuder mycket av sin verksamhet i lokaler som deras samarbetsparter står för. Det är mötesplatser som kan ses som öppna och slutna på en och samma gång – öppna mot tusentals av det civila samhällets organisationer och de människor som är engagerade där men med arrangemang som ibland är riktade mer till respektive organisation än till en bredare allmänhet.

I många studiecirkelar blandas deltagare med olika erfarenheter och förutsättningar och nya och otraditionella möten äger rum. Av deltagarna i Folkbildningsrådets cirkeldeltagarpanel 2021 uppgav till exempel 61 procent att de under det senaste året lärt känna nya människor som de har diskuterat aktuella samhällsfrågor med, och 58 procent att de under det

senaste året lärt känna nya människor som är födda i andra länder än de själva. Motsvarande siffror för befolkningen var 51 procent (lärt känna nya människor, diskuterat samhällsfrågor), respektive 43 procent (lärt känna nya människor från annat land).

Digitaliseringen har fört med sig att både grupper och individer som inte kan delta fysiskt har kunnat delta digitalt. Exempelvis i Järva i Stockholm har muslimska kvinnor, som annars inte kommit till möten, deltagit digitalt i träffar som studieförbunden anordnat och kunnat ställa frågor om covid-19. I studieförbundens kurser i nationella minoritetsspråk har digitala cirklar skapat förutsättningar för kurser på fortsättningsnivå, med deltagare utspridda över hela landet. Även om digitala möten innebär begränsningar och pedagogiska utmaningar så gör digitala medier det också enkelt att samla människor från olika delar av Sverige i gemensamma möten.

Demokratiska samtal

Demokratin utvecklas inte per automatik bara för att människor träffas och pratar med varandra. Lika viktigt är *hur* man samtalar. I demokratiska samtal är ingen utestängd, här kan motstridiga åsikter uttryckas och oförenliga intressen mötas. De präglas av respekt för samhällets grundläggande principer, det vill säga den enskildes fri- och rättigheter och alla människors lika värde. Kännetecknande för demokratiska samtal är också att de vilar på en tilltro till fakta och vetenskap. På så sätt står de som en motpol till den konfliktsökande och affektiva debatt som numera förekommer i digitala medier och andra offentliga sammanhang.⁴

Demokratiska samtal kan beskrivas som grunden i folkbildningens pedagogik. Detta visas i flera undersökningar bland folkhögskolornas och studieförbundens deltagare.⁵ Samtidigt ser samtalen väldigt olika ut. De äger rum i folkhögskolans långa och korta kurser, i kulturprogram, föreningscirklar, kamratcirklar och annonserade studiecirklar och i annan folkbildningsverksamhet. Vissa förs i klassrum eller föreningslokaler med böcker och annat studiematerial som grund, andra äger rum i replokaler,

⁴ SOU 2020:56 *Det demokratiska samtalet i en digital tid. Så stärker vi motståndskraften mot desinformation, propaganda och näthat*. Betänkande av kommittén Nationell satsning på medie- och informationskunnighet och det demokratiska samtalet. S. 24–25

⁵ Se till exempel Folkbildningsrådet (2021). *Ett engagerande mikrokosmos*; Folkbildningsrådet (2019). *Cirkelns betydelser*; Martin Hugo, Joel Hedegaard & Cecilia Bjursell (2019). *Folkhögskolan som inkluderande miljö för deltagare med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar*; Novus (2020). *Cirkeldeltagarundersökning juni 2020*.

ateljéer, vid föreläsningar eller utomhus. Vissa handlar om språk, föreningskunskap eller samhällskunskap, medan många andra handlar om kultur och kulturutövande. Vissa syftar till yrkeskunskaper eller behörigheter, andra är en del av deltagarnas samhälls- och föreningsengagemang. Ytterligare andra handlar om deltagarnas fritidsintressen och vilja till självförverkligande. Det är med andra ord ett myller av samtal, som vilar på samma pedagogiska grunder.

Ömsesidig respekt och jämlikhet mellan deltagarna är grundläggande för folkbildningspedagogiken, vilket bidrar till en rymd av åsikts-, yttrande- och tankefrihet. Alla förväntas bidra aktivt. Folkbildningens samtal sker i trygga rum. Deltagarna ska ha utrymme att ”provtänka” och ”provprata” – lyfta, vrida, vända och testa sina kunskaper, idéer och värderingar i samtal med andra. Samtalens form är central, en dialog som förväntas leda till nya insikter. Många av folkbildningens samtal äger rum i heterogena miljöer där människor med olika bakgrund, erfarenheter och värderingar samlas vilket främjar utmanande samtal och kritiskt tänkande. Ofta möts deltagarna återkommande under lång tid, i veckor, terminer eller år. Långsamheten och långsiktigheten ger var och en utrymme för eftertanke, lärande och att ompröva sina åsikter och värderingar. Alla dessa samtal bidrar till att människor utväxlar åsikter, fördjupar sina kunskaper och insikter, påverkar varandra och ibland omprövar tidigare övertygelser. I rapporten *Polarisering i Sverige* (2021) ser forskarna folkbildningen som en delförklaring till det demokratiska samhällets stabilitet, i och med att folkbildningen bidrar i skapandet av kapabla och självständigt tänkande medborgare.⁶

Ytterligare ett kännetecken för folkbildningens pedagogiska metoder är deltagarinflytande. I studiecirkel ska deltagarnas erfarenheter och behov avgöra upplägg och innehåll.

En pedagogik som bygger på ett demokratiskt samtal påverkar deltagarna i demokratisk riktning. I Folkbildningsrådets cirkeldeltagarpanel våren 2021 svarade 60 procent att de i och med sitt cirkeldeltagande hade fått en större förståelse för andras åsikter och värderingar, hade blivit mer bekväma med att tala inför en grupp, hade blivit mer vana att föra fram sina åsikter och hade fått en större vana att tänka kritiskt och ifrågasättande. Studiecirkeln är en liten demokrati.

⁶ SNS, 2021, *Demokratirådets rapport 2021: Polarisering i Sverige*. S. 16.

Egenmakt och aktivt medborgarskap

Inom folkbildningen genomförs samtal i en pedagogisk miljö som är uppmuntrande och syftar till trygghet och självförtroende, vilket i sin tur gör att många kan komma vidare i livet och engagera sig i samhället. Det framgår av många av Folkbildningsrådets undersökningar bland deltagare, liksom av Statskontorets utvärdering av folkbildningen utifrån statens fyra syften.⁷

Med bildning, självförtroende och tillgång till arenor där samtal sker om aktuella samhällsfrågor skapas förutsättningar för ett aktivt medborgarskap. Ett aktivt medborgarskap är en av grunderna för en levande demokrati där alla kan känna sig delaktiga. Civilsamhället är en av den liberala demokratins viktigaste arenor för ett aktivt medborgarskap. Här kan man som medborgare organisera sig, mobilisera för förändring och göra sin röst hörd.⁸ Forskningen beskriver folkbildningen som en infrastruktur, som bidrar med stabilitet och stöd för utveckling till det civila samhället.⁹

Mycket av studieförbundens arbete äger rum i nära samarbete med andra föreningar och organisationer inom det civila samhället. De här studiecirklarna, kulturprogrammen och andra arrangemangen involverar föreningarnas medlemmar och bidrar till att utveckla föreningarnas arbetssätt. Det är en omfattande verksamhet som stärker förutsättningarna för självorganisering brett i befolkningen. Det handlar till exempel om styrelse- och föreningsutbildningar med inriktning på demokratiskt föreningsarbete, engagemang och påverkansarbete, och om ledarutbildningar med fokus på mänskliga rättigheter, antidiskriminering och rättighetsbaserade förhållningssätt.

En stor majoritet av studieförbundens deltagare är medlemmar eller på annat sätt aktiva i de olika organisationer, nätverk eller andra grupper som respektive studieförbund samarbetar med. I en undersökning i Folkbildningsrådets cirkeldeltagarpanel våren 2022 uppgav till exempel 77 procent att de är engagerade i minst en förening, medan motsvarande andel bland befolkningen i stort låg på 39 procent. Många föreningar har en

⁷ Statskontoret, 2018:10. *En folkbildning i tiden – en utvärdering utifrån syftena med statsbidraget. Slutrapport.*

⁸ SOU 2020:56 *Det demokratiska samtalet i en digital tid. Så stärker vi motståndskraften mot desinformation, propaganda och näthat.* Betänkande av kommittén Nationell satsning på medie- och informationskunnighet och det demokratiska samtalet. S. 135

⁹ Von Essen, J. & Svedberg, L.(red) (2020). *Medborgerligt engagemang i Sverige 1992–2019.*

inriktning som direkt anknyter till mänskliga rättigheter och demokrati: politiska föreningar, föreningar inom funktionshindersrörelsen, kulturföreningar, religiösa organisationer, kvinnoorganisationer, nationella minoriteter, seniorföreningar, hbtqi-rörelsen, fredsrörelsen, miljöorganisationer med flera.

Studieförbunden samarbetar också som arrangörer i arrangemang som föreningarna riktar till sina medlemmar. Här bidrar man inte minst med ekonomiskt stöd. Ofta erbjuder studieförbunden också mer handfast vardagshjälp till föreningarna, till exempel genom att ordna lokaler och förmedla kontakter, och överhuvudtaget genom att finnas som rådgivare och bollplank.

I rapporten *Mer engagemang? – Folkbildningen i det svenska civilsamhället* (2015) ser utvärderarna folkbildningen som en av förklaringarna till varför det medborgerliga engagemanget i det svenska samhället har varit så omfattande och stabilt under många år. Under 2022 redovisade studieförbunden centrala avtal med 214 medlemsorganisationer. Studieförbunden genomför ungefär en fjärdedel av sin verksamhet med studiecirkel och annan folkbildningsverksamhet i samverkan med medlemsorganisationerna. Till dessa tillkommer en stor mängd organisationer, föreningar och nätverk som man samarbetar med lokalt. Nästan hälften av studieförbundens verksamhet utgörs av studieförbundens musikverksamhet och andra gruppverksamheter som inte organiseras i föreningar eller andra organisationer.

Kraven på studieförbunden

Utöver det folkbildningspolitiska målet och förordningen om statsbidrag till folkbildningen styr Folkbildningsrådets villkor studieförbundens organisation och statsbidragsberättigade verksamhet.

Folkbildningsrådet har ställt upp demokrativillkor för statsbidrag till folkbildningen. Enligt dessa ska studieförbunden förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och för grundläggande demokratiska värderingar. Studieförbunden får inte heller bedriva eller främja antidemokratisk verksamhet. Studieförbundet ska vidare vara en demokratiskt styrd organisation som agerar i enlighet med sitt ändamål.

Dessa grundläggande villkor har sedan brutits ned i ett antal krav som redovisas nedan.

Stadgar, organisation och styrning

Studieförbunden har en organisatorisk struktur där medlemsorganisationer tillsammans med studieförbundens avdelningar eller motsvarande har demokratiskt inflytande. För Folkuniversitetet, som saknar medlemsorganisationer i sin organisationsstruktur, definieras i stället de anslutna stiftelserna, närmast att jämföra med regioner, som medlemmar. Det demokratiska inflytandet beskrivs i respektive studieförbunds stadgar. Inom ramen för uppföljningen granskar Folkbildningsrådet stadgarna och i förekommande fall även andra beskrivningar av interna demokratiska processer. Folkbildningsrådet kräver att studieförbunden lämnar in sina stadgar vid ändring.

Det är vanligt att studieförbunden anger avgränsningar för vilka organisationer som kan komma i fråga för medlemskap. Att det ska vara en riksorganisation är ett vanligt krav, liksom att organisationen delar studieförbundets värderingsgrund, bildningssyn eller intressegemenskap. Organisationen ska vidare ha en demokratisk struktur och dess stadgar ska vara förenliga med studieförbundets ändamål. Krav utifrån studieförbundens profil förekommer.

Studieförbundens olika profiler är ett relevant element i varje enskilt förbunds demokratiskapande identitetsbeskrivning och belyses i Folkbildningsrådets uppföljning med en genomgång av historia, folkrörelsekoppling och medlemsorganisationer.

Studieförbunden har de senaste åren genomfört ett gemensamt arbete för att tydliggöra gemensamma ståndpunkter och utgångspunkter för demokratiarbetet. Initialt formulerades en demokratiförklaring. Nu arbetar man fram en mer omfattande kvalitetskod, där demokratiavsnittet har särskild vikt.

Folkbildningsrådet ställer i sina villkor grundläggande krav på studieförbunden, rörande organisatoriska förutsättningar och kapacitet. Folkbildningsrådet följer studieförbunden genom att bland annat inhämta årsredovisningar, verksamhetsberättelser och verksamhetsplaner. Folkbildningsrådet deltar även på studieförbundens förbundsstämmor för att försäkra sig om att studieförbundet lever upp till demokratikravet.

Alla studieförbund har hållit årsmöte eller stämma under de senaste två åren och har då valt styrelse i stadgeenlig och demokratisk ordning. I de fall förändringar skett i styrelsens sammansättning har också protokollsutdrag redovisats i enlighet med villkoren.

Kvalitet, internkontroll och efterkontroll

Folkbildningsrådet ställer krav på att studieförbunden ska bedriva ett systematiskt kvalitetsarbete som säkerställer att statsbidraget används för sitt syfte och kvalitetssäkrar verksamheten. Studieförbunden ska både enskilt och gemensamt bedriva ett riskförebyggande arbete. Det systematiska kvalitetsarbetet ska bedrivas både centralt och lokalt. Insatserna som krävs är omfattande: studieförbunden ska ha ett utbyggt etik- och gränsdragningsarbete samt avvikelshantering, genomföra utbildningsinsatser i alla led och rapportera från ett flertal kontrollinsatser. En självvärdering av verksamhetsutfallet ska redovisas. Lämnade uppgifter ska styrkas genom extern revision.

I den av studieförbunden framtagna kvalitetskoden formuleras en gemensam plattform med principer för att säkerställa att demokratiska värderingar genomsyrar allt arbete och all samverkan. Det innebär att studieförbunden gemensamt ålagt sig själva en mer detaljerad reglering utöver Folkbildningsrådets styrning.

Folkbildningsrådet följer studieförbunden för att se att deras kvalitetssystem så långt det är möjligt upptäcker, förebygger och rättar till fel.

Samtliga studieförbunds redovisningar av kvalitets- och internkontrollarbete har skett i enlighet med villkoren. Insatsernas omfattning och kvalitet varierar mellan studieförbunden. För ett studieförbund bereder Folkbildningsrådet ett allvarligt påpekande. Detta är dock inte relaterat till demokrativillkoret.

Målgrupper i arbetet

Folkbildningen verkar kompensatoriskt genom att den verkar med och för dem som samhälle, kulturliv och utbildning annars är mindre tillgängligt för. Till och med 2023 finns prioriterade målgrupper i Folkbildningsrådets villkor. I det nya bidragssystemet som gäller från och med 2024 beskrivs prioriteringarna bredare genom fem kvalitetsområden. Målgrupperna följs närmare genom de indikatorer som kopplats till kvalitetsområdena.

De deltagargrupper som särskilt betonas är personer med kort utbildningsbakgrund, utrikes födda och personer med funktionsnedsättning. Även i vilken utsträckning studieförbunden når nya personer, som inte deltagit i folkbildningen de senaste tre åren, följs. Dessutom följs verksamheten ur ett jämställdhetsperspektiv, samt att den är tillgänglig och erbjuds i hela landet.

Insatser för cirkelledare och andra pedagogiska ledare följs nära, då dessa är avgörande för kvaliteten i verksamheten. De grupper som verkar inom folkbildningen använder demokratiska arbetsformer och ledaren fungerar som studieförbundets representant i verksamheten.

Godkännande av ledare

Förordningen om statsbidrag till folkbildningen ställer krav på att studieförbundens lokalavdelningar ska godkänna ledare för studiecirkel och kulturaktiviteter. Studieförbundens lokalavdelningar ska därför ha rutiner för godkännande av ledarna i verksamheten. Ett godkännande innebär att lokalavdelningen bedömer att ledaren har den kompetens som krävs för uppdraget. Enligt de nya statsbidragsvillkoren 2024 ska lokalavdelningen också bedöma att ledaren är lämplig för uppdraget. Lämplighetsprövningen kan vid behov anpassas för att ligga i linje med det kommande demokrativillkoret.

Folkbildningsrådet följer studieförbundens arbete med godkännande av ledare. I de fall ledare inte godkänts, vilket är några få procent, är den vanligaste orsaken att uppgiften inte hanterats ännu i det administrativa systemet. Flertalet studieförbund implementerar nya arbetssätt som syftar till ett tydligt godkännande före verksamhetsstart, vilket blir nödvändigt för att kunna registrera verksamheten i det nya bidragssystemet 2024.

Utbildning av ledare

Folkbildningsrådet ställer krav på att studieförbunden ska utbilda sina ledare. Respektive studieförbund utformar själva sina utbildningssystem men studieförbunden har gemensamt kommit överens om visst innehåll som ska ingå i alla grundutbildningar där synen på folkbildningspedagogik är central. Gemensamt innehåll innefattar tanken om alla människors lika värde, alla människors rätt till demokratiskt lärande och delaktighet samt erfarenhetsbaserat lärande med stort deltagarinflytande.

Under 2022 hade studieförbunden nästan 50 700 cirkelledare. Det innebär att 0,6 procent av befolkningen över 13 år var aktiva som cirkelledare.

Utbildning av medarbetare

Folkbildningsrådet ställer krav på att studieförbunden ska utbilda sina medarbetare och även förtroendevalda. Därutöver erbjuder Folkbildningsrådet en grundläggande utbildning om statsbidrag till studieförbund för nya medarbetare. Grundutbildningen kompletterar de insatser studieförbunden själva gör för att introducera nya medarbetare. Kring demokratifrågorna samlar Folkbildningsrådet, sedan hösten 2023, också studieförbunden nationellt för regelbundna samtal och kompetensutveckling.

I det 18-punktsprogram som Folkbildningsrådet tog fram 2021 har ingått att arbeta fram ett metodmaterial kring demokratiska dilemman som kan användas på lokalt plan inom studieförbunden. Folkbildningsrådet stöttar vidare de tio studieförbundens egna demokratistärkande initiativ. Med samtalet som ingång erbjuder initiativet *Vi måste prata* material, metoder och tips för hur individer och folkbildningsarbete kan utvecklas och stärka demokratin och arbeta mot polarisering. *Vi måste prata* är även representerat i olika demokratifrämjande nätverk.

Anmälningsplikt

Folkbildningsrådet har infört krav på att studieförbunden som en del av sitt systematiska kvalitetsarbete ska ha ett system för avvikelshantering. I vissa fall ska också avvikelser anmälas till Folkbildningsrådet som då kan besluta om egna utredningsåtgärder. Rättelser som görs i efterhand av redan inrapporterad verksamhet ska utan undantag redovisas till Folkbildningsrådet.

Granskningar

Folkbildningsrådet granskar studieförbundens verksamhet på förekommen anledning. Granskningarna kan inledas baserad på information som studieförbundet inkommit med, genom visselblåsningar eller efter analyser som Folkbildningsrådet gjort. Granskningarna har till syfte att utreda misstänkta avvikelser mot villkor eller inom olika riskområden.

Folkbildningsrådet har inlett två granskningar gällande brister avseende demokrativillkoret. Ärendena är ännu inte avslutade.

Fördjupad redovisning per studieförbund

Studieförbunden arbetar utifrån sina respektive profiler med verksamhet som bidrar till att stärka och utveckla demokratin. I redovisningen nedan beskrivs verksamhetens karaktär, omfattning och målgrupper per studieförbund. Exempel redovisas på hur studieförbunden var för sig bedriver många särskilda demokratiprojekt. Därtill redovisas per studieförbund eventuella ärenden som berör demokratifrågorna.

Arbetarnas Bildningsförbund

Arbetarnas Bildningsförbund (ABF) är Sveriges största studieförbund och samlade år 2022 över 83 300 deltagare i närmare 26 000 studiecirkel och över 65 000 deltagare i 10 000 arrangemang inom annan folkbildningsverksamhet. Flest deltagare samlar man inom ämnena improvisatorisk musik, konsthantverk och körsång. Studieförbundet bidrar utifrån sin profil till att statens demokratisyfte och andra syften med statsbidraget till folkbildningen uppfylls, genom att nå personer med kort utbildningsbakgrund i hög utsträckning. Målgruppen utgjorde 44 procent av deltagarna i studiecirkelverksamheten 2022. ABF bedriver även en stor verksamhet för personer med funktionsnedsättning. 18 procent av deltagarna 2022 var nytillkomna i verksamheten. Studieförbundet når dock utrikes födda i något lägre grad än förekomsten i befolkningen, 17 procent mot 20 procent. Studieförbundet erbjuder verksamhet i hela landet och rapporterade studiecirkel i 286 kommuner. Verksamheten består i såväl öppen kursverksamhet som verksamhet i samarbete med medlems- och samverkansorganisationer. Studieförbundet har även en stor kamratcirkelverksamhet.

Utöver arbetarrörelsen finns ett stort antal medlemsorganisationer som representerar olika minoritets- och intressegrupper. ABF vill bedriva en fri och frivillig bildningsverksamhet grundad på jämlikhetens, solidaritetens och demokratins principer.

Under året har ABF uteslutit en medlemsorganisation som man ansett inte lever upp till studieförbundets värdegrund. Man har även sagt upp ett antal nationella samverkansavtal på samma grund.

Gör din röst hörd kallas ABF:s satsning som syftar till att öka människors framtidstro och öka individens makt att påverka. Detta femåriga projekt har bland annat resulterat i en digital metodhandbok som tar vid där projektet avslutades 2022.

Studieförbundet Bilda

Bilda är ett medelstort studieförbund som år 2022 samlade över 30 000 deltagare i 7 800 studiecirkel och 53 900 deltagare i närmare 6 500 arrangemang inom annan folkbildningsverksamhet. Flest deltagare samlar man inom ämnena religion, improvisatorisk musik och körsång. Studieförbundet bidrar utifrån sin profil till att statens demokratisyfte och andra syften med statsbidraget till folkbildningen uppfylls, genom att i stor utsträckning nå utrikes födda och personer med kort utbildningsbakgrund. Målgrupperna utgjorde 31 procent respektive 34 procent av deltagarna i studiecirkelverksamhet 2022. För utrikes födda är det en kompensatoriskt högre andel än förekomsten i befolkningen. 16 procent av deltagarna var nyttillkomna i verksamheten. Studieförbundet rapporterade studiecirkel i 217 kommuner under 2022. Bilda bedriver störst andel verksamhet tillsammans med sina medlemsorganisationer, men har även en stor kamratcirkelverksamhet.

Samtliga av Bildas medlemsorganisationer är konfessionella eller vilar på en kristen värdegrund. Studieförbundet Bilda ska med kristen livsåskådning som grund bedriva folkbildningsarbete som svarar mot behov i kyrka och samhälle, värnar individens integritet, främjar människans förmåga till självständigt ställningstagande och skapande verksamhet samt stimulerar till ett ansvarigt engagemang i samhälls- och kulturliv.

Bland Bildas verksamhetsexempel finns studiecirkel med fokus på demokrati, makt och delaktighet samt mötesplatser och studiecirkel inom hållbarhet, kultur och hantverk som också gett möjlighet till möten över generationsgränserna.

Folkuniversitetet

Folkuniversitetet samlade år 2022 cirka 35 200 deltagare i över 8 100 studiecirkel och runt 23 600 deltagare i nära 3 500 arrangemang inom

annan folkbildningsverksamhet. Flest deltagare samlar man inom ämnena svenska som främmande språk, keramik och annan utbildning i främmande språk. Studieförbundet bidrar utifrån sin profil till att statens demokratisyfte och andra syften med statsbidraget till folkbildningen uppfylls, genom att i stor utsträckning nå nya i folkbildningen. Hela 36 procent av deltagarna var nytillkomna i verksamheten 2022. Man når även utrikes födda: målgruppen utgjorde 22 procent av deltagarna i studiecirkelverksamhet 2022, vilket är en något kompensatorisk högre andel än förekomsten i befolkningen. Folkuniversitetet har en något begränsad spridning av verksamhet i hela landet, då verksamheten delvis koncentreras till universitetsstäderna. Det får ses som ett uttryck för studieförbundets profil och organisation. Av samma anledning når man i låg utsträckning personer med kort utbildningsbakgrund – endast 12 procent av deltagarna tillhör denna målgrupp. Studiecirkelverksamhet rapporterades 2022 i 128 kommuner. Folkuniversitetet bedriver störst andel öppen kursverksamhet av alla studieförbund, men även en stor kamratcirkelverksamhet.

Folkuniversitetet har sin bakgrund i framväxten av den akademiska folkbildningen och bedriver folkbildning och vuxenutbildning i nära samverkan med universitet och högskolor. Folkuniversitetet ska också verka för att studenter, lärare och forskare vid universitet och högskolor engageras i folkbildningsarbetet.

Tack vare sin akademiska profil har Folkuniversitetet kunnat erbjuda kursverksamhet till asylsökande akademiker med syfte att påskynda dessas inträde på arbetsmarknaden. Insatserna finansieras från flera håll.

Ibn Rushd studieförbund

Ibn Rushd samlade år 2022 cirka 4 400 deltagare i lite drygt 1 400 studiecirkel och 2 000 deltagare i 440 arrangemang inom annan folkbildningsverksamhet. Flest deltagare samlar studieförbundet inom ämnena utbildning i främmande språk, religion samt språkkunskap och allmänt språkliga utbildningar. Studieförbundet bidrar utifrån sin profil till att statens demokratisyfte och andra syften med statsbidraget till folkbildningen uppfylls, genom att till stor del nå utrikes födda personer. Målgruppen utgjorde hela 82 procent av deltagarna i studiecirkelverksamheten 2022. Detta är ett uttryck för studieförbundets särskilda profil och verksamhetsinriktning. Ibn Rushd rapporterade studiecirkel i 56 kommuner 2022. Man når även personer med kort

utbildningsbakgrund i stor utsträckning – målgruppen utgjorde 61 procent av deltagarna i studiecirkelverksamhet 2022. 22 procent av deltagarna var nytillkomna i verksamheten. Den största verksamheten bedrivs i samverkan med medlemsorganisationerna, men studieförbundet har även verksamhet med samverkansorganisationer.

Folkbildningsrådet utreder för närvarande en avvikelse från de grundläggande demokrativillkoren gällande en medlemsorganisation till studieförbundet¹⁰. Sedan våren 2023 är organisationen inte längre medlem i studieförbundet. Utredningen beräknas bli klar i december 2023.

Ibn Rushd har sedan starten 2008 haft en mycket stark koppling till sina medlemsorganisationer som alla kommer från det muslimska civilsamhället. Ibn Rushds övergripande vision är att muslimer ska vara en självklar del av det svenska samhället.

Kulturens Bildningsverksamhet

Kulturens Bildningsverksamhet (Kulturens) samlade år 2022 nära 4 200 deltagare i 1 160 studiecirkel och drygt 10 700 deltagare i 1 070 arrangemang inom annan folkbildningsverksamhet. Flest deltagare samlar man inom ämnena sång och musik i grupp, folklig dans och instrumentalmusik i ensemble. Studieförbundet bidrar utifrån sin profil delvis till att statens demokratisyfte och andra syften med statsbidraget till folkbildningen uppfylls, genom att till viss del nå personer med funktionsnedsättning. Studieförbundet når dock utrikes födda och personer med kort utbildningsbakgrund i låg utsträckning, 10 procent respektive 22 procent av deltagarna i studiecirkel 2022. Däremot bidrar studieförbundet utifrån sin profil inom kulturområdet till kultursyftet. Kulturens rapporterade studiecirkel i 117 kommuner. Andelen nytillkomna i verksamheten är låg, endast 8 procent av deltagarna i studiecirkel. Den största verksamheten är kamratcirkelverksamhet, men studieförbundet har även verksamhet i samarbete med medlems- och samverkansorganisationer.

¹⁰ Uppgifter från tv-programmet Uppdrag granskning. I programmet framkom att det kan ha förekommit tidsbestämda "äktenskap" mot betalning bland ett antal av Islamiska Shiasamfundet i Sveriges (ISS) medlemsförsamlingar. Polis och åklagare menade i programmet att det kan vara frågan om människohandel eftersom man främjar sexköp. Studieförbundet har en samverkanspart som förekommer i programmet.

Kulturens är ett studieförbund grundat av sex riksorganisationer på musik- och dansområdet som bedömde att kulturfrågorna inte fick tillräcklig uppmärksamhet inom folkbildningen.

Folkbildningsrådet har bedömt att studieförbundet delvis inte levt upp till de krav som ställs på kvalitets- och kontrollarbetet under 2021.

Folkbildningsrådet har därför ålagt studieförbundet att ta fram en åtgärdsplan och det följs därför nära i en särskild uppföljning.

Frågeställningarna är dock inte relaterade till demokrativillkoret.

I oktober 2023 meddelade studieförbundet att man kommer att avveckla sin statsbidragsberättigade folkbildningsverksamhet.

Medborgarskolan

Medborgarskolan samlade år 2022 närmare 30 200 deltagare i cirka 10 400 studiecirkel och nära 30 900 deltagare i drygt 5 100 arrangemang inom annan folkbildningsverksamhet. Flest deltagare samlar man inom ämnena improvisatorisk musik, keramik och husdjursskötsel. Studieförbundet bidrar utifrån sin profil till att statens demokratisyfte och andra syften med statsbidraget till folkbildningen uppfylls, genom att i stor utsträckning nå nya i folkbildningen, 36 procent av deltagarna i studiecirkel 2022. Man når också personer med funktionsnedsättning. Studieförbundet når dock utrikes födda och personer med kort utbildningsbakgrund i låg utsträckning, 13 procent respektive 20 procent av deltagarna i studiecirkel 2022. Medborgarskolan rapporterade studiecirkel i 156 kommuner. Medborgarskolans största verksamhet är kamratcirkelverksamhet. Man bedriver även en stor öppen kursverksamhet.

Medborgarskolan definierar sig som ett humanistiskt studieförbund med individen i centrum. Medlemsorganisationerna är representerade i förbundsstyrelsen och på förbundsstämman.

I samband med valåret ordnade studieförbundet en demokratevecka med föreläsningar i olika rättvisefrågor. Man delade också för första gången ut ett stipendium, Demokratipriset Droppen.

Nykterhetsrörelsens Bildningsverksamhet

Nykterhetsrörelsens Bildningsverksamhet (NBV) samlade år 2022 nästan 21 200 deltagare i nära 9 300 studiecirkel och närmare 12 600 deltagare i cirka 2 500 arrangemang inom annan folkbildningsverksamhet. Flest

deltagare samlar man inom ämnena improvisatorisk musik, Alkohol-narkotika-tobak (missbruksfrågor) och religion. Studieförbundet bidrar utifrån sin profil till att statens demokratisyfte och andra syften med statsbidraget till folkbildningen uppfylls, genom att i stor utsträckning nå utrikes födda och personer med kort utbildningsbakgrund. Målgrupperna utgjorde 40 procent respektive 46 procent av deltagarna i studiecirkelverksamheten 2022. För utrikes födda är det en kompensatoriskt högre andel än förekomsten i befolkningen. 23 procent av deltagarna var nytillkomna i verksamheten. NBV har rapporterat studiecirkel i 185 kommuner. NBV bedriver till allra största del kamratcirkelverksamhet. Dessutom bedriver man verksamhet tillsammans med sina medlemsorganisationer.

NBV:s idégrund bygger på nykterhet, demokrati och föreningsliv. Kopplingen till nykterhetsrörelsen är fortsatt stark då samtliga medlemsorganisationer vilar på helnykter grund. I visionsarbetet rörande demokrati ligger fokus på att nå människor som ännu inte är delaktiga på lika villkor i samhället.

I en prisad och medialt uppmärksammas kampanj för bokens betydelse för folkbildningen och demokratin placerade NBV ut hundra minibibliotek runt om i landet i publika miljöer. Med kampanjen ville man uppmärksamma studieförbundets roll för ett demokratiskt samhälle och bjöd in till olika bokcirkel och öppna möten.

Folkbildningsrådet utreder en avvikelse mot det grundläggande demokrativillkoret gällande en lokal samverkanspart till studieförbundet¹¹. Granskningen beräknas bli klar inom kort.

Sensus studieförbund

Sensus samlade år 2022 cirka 36 500 deltagare i drygt 9 600 studiecirkel och drygt 70 500 deltagare i 7 600 arrangemang inom annan folkbildningsverksamhet. Flest deltagare samlar man inom ämnena körsång, improvisatorisk musik samt pedagogik och metodik. Studieförbundet bidrar utifrån sin profil till att statens demokratisyfte och andra syften med statsbidraget till folkbildningen uppfylls, genom att i någon utsträckning nå personer med kort utbildningsbakgrund i

¹¹ Uppgifter från tv-programmet Uppdrag granskning. I programmet framkom att det kan ha förekommit tidsbestämda "äktenskap" mot betalning bland ett antal av Islamiska Shiasamfundet i Sveriges (ISS) medlemsförsamlingar. Polis och åklagare menade i programmet att det kan vara frågan om människohandel eftersom man främjar sexköp.

folkbildningen – målgruppen utgjorde 28 procent av deltagarna i studiecirkel 2022. Studieförbundet når dock utrikes födda i något lägre grad än förekomsten i befolkningen, 13 procent mot 20 procent. 21 procent av deltagarna var nytillkomna i verksamheten. Sensus har en stor spridning av verksamhet i hela landet, vilket delvis är ett uttryck för studieförbundets profil och medlemsorganisationernas utbredning. 2022 rapporterade studieförbundet studiecirkel i 252 kommuner. Sensus bedriver en stor kamratcirkelverksamhet. Man bedriver även verksamhet tillsammans med medlems- och samverkansorganisationer.

Tillsammans med Svenska Lottakåren erbjuder man studiecirkel med materialet *Demokratisk beredskap*. I samverkan med andra organisationer driver man lokala demokratiprojekt som *Demokratisoppa*, en sopplunch med föreläsningar och samtal om demokrati, och *Kraftsamling för demokrati*, som utgörs av lokalt nätverkande föreningar och organisationer. Sensus, som har medlemsorganisationer som Svenska kyrkan och Scouterna, bygger som organisation på en helhetssyn som utgår från en kristen värdegrund.

Studiefrämjandet

Studiefrämjandet samlade år 2022 nära 46 000 deltagare i 12 800 studiecirkel och nästan 34 600 deltagare i knappt 5 300 arrangemang inom annan folkbildningsverksamhet. Flest deltagare samlar man inom ämnena husdjurskötsel, improvisatorisk musik samt jakt och viltvård.

Studieförbundet bidrar utifrån sin profil till att statens demokratisyfte och andra syften med statsbidraget till folkbildningen uppfylls, genom att i stor utsträckning nå nya deltagare i folkbildningen. 31 procent av deltagarna var nytillkomna i verksamheten 2022. Målgruppen personer med kort utbildningsbakgrund utgjorde 25 procent av deltagarna i studiecirkel, medan utrikes födda utgjorde 11 procent av deltagarna, vilket är lägre än förekomsten i befolkningen (20 procent). Studiefrämjandet har en bred spridning av verksamhet i hela landet och rapporterade studiecirkel i 273 kommuner. Studiefrämjandet bedriver en stor kamratcirkelverksamhet, men även verksamhet tillsammans med medlemsorganisationerna och viss öppen kursverksamhet.

Studiefrämjandet är grundat av organisationer ur friluftsrörelsen och är fackligt, religiöst och partipolitiskt obundet. Friluftorganisationerna är i majoritet bland medlemsorganisationerna, men man har även en stor

musikverksamhet. Inom musikverksamheten har studieförbundet arbetat med jämställdhetsfrågor och tjejers möjligheter till deltagande.

Under en tid har studieförbundet haft organisatoriska svårigheter och har därför följts nära i en särskild uppföljning. Utvecklingen har varit positiv och uppföljningen bedöms kunna avslutas i år.

Studieförbundet Vuxenskolan

Studieförbundet Vuxenskolan samlade år 2022 nära 74 400 deltagare i cirka 20 900 studiecirkel och nästan 61 000 deltagare i cirka 8 400 arrangemang inom annan folkbildningsverksamhet. Flest deltagare samlar man inom ämnena konsthantverk, historia samt sång och musik i grupp.

Studieförbundet bidrar utifrån sin profil till att statens demokratisyfte och andra syften med statsbidraget till folkbildningen uppfylls, genom att i stor utsträckning nå personer med funktionsnedsättning. Man når även nya i verksamheten och personer med kort utbildningsbakgrund, motsvarande 22 respektive 37 procent av deltagarna i studiecirkel. Studieförbundet når dock utrikes födda i något lägre grad än förekomsten i befolkningen, 10 procent mot 20 procent. Studieförbundet Vuxenskolan har en mycket stor spridning av verksamhet i hela landet och rapporterade studiecirkel i 281 kommuner. Vuxenskolan bedriver en stor kamratcirkelverksamhet, men även verksamhet tillsammans med medlemsorganisationerna och viss öppen kursverksamhet.

Studieförbundet Vuxenskolas syn på bildning bygger på människans förmåga att själv forma sitt liv tillsammans med andra människor. Den utgår från individens rättigheter och skyldigheter att som aktiv medborgare ta ansvar för en samhällsutveckling som stärker den liberala demokratin. Tillgänglighetsfrågor är en viktig del av profilen, vilket manifesteras i verksamheten på olika sätt, men även i det organisatoriska och stadgan. Studieförbundet Vuxenskolan har en mycket långtgående motionsrätt, som innefattar även deltagarna i verksamheten.

Studieförbundet Vuxenskolan har genom framtagandet av metoden och studiematerialet *Mitt val* kunnat konkret bidra till ökat valdeltagande inom gruppen personer med intellektuell funktionsnedsättning. Vid senaste valet genomfördes *Mitt val* i fler än 100 kommuner. Metoden är framtagen i samverkan med en medlemsorganisation.

Avslutning

Studieförbundens bidrag till demokratin ges utifrån olika profiler som återspeglas i vilka medlemsorganisationer man har och vilka organisationer man väljer att samverka med. Sammantaget erbjuder studieförbunden en bred palett av folkbildning för många olika målgrupper.

Vikten av folkbildning för att stärka och utveckla demokratin och mänskliga rättigheter är särskilt stor i en tid när dessa värden utmanas i omvärlden genom förskjutningar i synen på demokrati och demokratins gränser. Desinformation, propaganda, hot mot opinionsbildare och alltmer aktiva antidemokratiska aktörer är utmaningar som den svenska demokratin står inför.

När studieförbunden möter samhällets demokratiutmaningar fungerar de som motkrafter och mikrodemokratier. De inkluderar en mångfald människor och skapar gränsöverskridande mötesplatser. På så sätt möjliggörs demokratiska och bildande samtal inte minst om demokratins svåra frågor. Studieförbunden både uppmuntrar människor till samhällsengagemang och engagerar sig som organisationer i samhällsdebatten och påverkansarbetet som gäller demokrati och mänskliga rättigheter.

Folkbildningsrådet har identifierat några områden (mars 2023) där studieförbundens samhällsviktiga arbete med demokrati och mänskliga rättigheter kan förstärkas ytterligare. Det gäller kompetensutveckling så att cirkelledare och anställda utvecklar förmågan att bedöma verksamheter och agera vid antidemokratiska tendenser. Det gäller stöd för att utforma riktlinjer för gränsdragningar och det gäller stöd för processer som handlar om kontroll och rådgivning vid genomförande av verksamhet.

Inom dessa områden har Folkbildningsrådet ansvar utifrån sitt uppdrag att fördela och följa statsbidraget. Respektive studieförbund har ansvar utifrån den verksamhet de bedriver. Det nya statsbidragssystemet är ett viktigt verktyg.

Det statsbidragssystem som Folkbildningsrådet börjar tillämpa från och med 2024 innehåller fördelning av statsbidrag genom kvalitetsbedömningar. Frågor om demokrati är aktuella på flera sätt i de

bedömningar som ska göras. De utgår från Folkbildningsrådets kvalitetsbeskrivningar, där ett område är demokrati och delaktighet. Demokratiska metoder och stöd för demokratisk utveckling ingår också i de övriga kvalitetsområdena – bildning, utbildning, civilsamhälle och kultur. Därtill kommer utvärderingar och uppföljning att göras, och på så sätt kommer verksamheten att kunna följas upp utifrån demokratiperspektiv.

Avslutningsvis citeras här det avsnitt i det nya bidragssystemet där kvalitetsområdet demokrati och delaktighet beskrivs:

Demokrati och delaktighet

De grupper som verkar inom folkbildningen använder demokratiska arbetsformer. Deltagarna får redskap att påverka sin egen situation och samhället. Detta tillsammans med verksamhetens stora omfattning gör att folkbildningen bidrar till ett aktivt medborgarskap och stärker och utvecklar demokratin.

Folkbildningen är kompensatorisk genom att den särskilt verkar med och för dem som samhälle, kulturliv och utbildning annars är mindre tillgängligt för. Studieförbunden når särskilt deltagare som är kortutbildade, deltagare som är utrikes födda och deltagare med funktionsnedsättning. Studieförbunden erbjuder en verksamhet som är tillgänglig för alla.

Studieförbunden är demokratiska aktörer som förmedlar och förankrar respekt för de mänskliga rättigheterna och för grundläggande demokratiska värderingar. Studieförbunden motverkar diskriminering, bristande jämställdhet och antidemokratiska tendenser.

Studieförbunden inbjuder till inkluderande möten och är på så sätt en integrerande samhällskraft. Studieförbunden verkar för att nå nya deltagare. Genom studieförbundens rikstäckande verksamhet är de en utvecklande, innovativ och demokratistärkande resurs för lokalsamhället och för medborgarna.

